

HISTORIE DODEWAARDSE KERK WAALBANDIJK 58 TE DODEWAARD

Hervormde Gemeente Hien en Dodewaard

HISTORIE DODEWAARDSE KERK, WAALBANDIJK 58 TE DODEWAARD.

INLEIDING

In het laatste onderzoek, gehouden door het Rijksbureau voor oudheidkundig bodemonderzoek, is komen vast te staan dat de kerk gebouwd is omstreeks 1050. In een acte van 1188 wordt onder de goederen van de Graaf van Dalen de parochie Dodewaard voor het eerst genoemd. In een brief uit 1316 wordt gesproken van een kerspelkerk, waarin zich een kostbaar kruis zou hebben bevonden, dat toen reeds een zekere vermaardheid genoot en wegens de "onveiligheid" in Dodewaard, naar de collegiale kerk van St. Walburg in Arnhem is overgebracht. In deze brief uit 1316 van Reinald I van Gelre wordt Dodewaard, dat zijn reliekkruis aan Arnhem moest afstaan, een onveilige en volkloze plaats genoemd. De tendens van deze brief wettigt echter de twijfel over de juistheid van deze vermelding. Reinald zocht een reden om het kruis aan de pas gevestigde en door hem begiftigde kerk in Arnhem te kunnen schenken. De kerk van Dodewaard komt voor op een kerkenlijst van 1395. In de bevestiging van een schenking werden op 16 oktober 1410 "de kerspelen van Dodewerde ende van Hyen" vermeld. In 1613 werd de eerste predikant, Hermannus van Broekhuizen, "in de kerkdienst van Hien en Doyweert" bevestigd.

Het kerkgebouw is een rijksmonument. In de jaren 1981-1982 heeft een grote restauratie plaatsgevonden.

BOUWGESCHIEDENIS TOREN

De gesloten onderbouw van de toren en het aansluitende, blijkens het materiaal vrijwel gelijktijdig opgetrokken schip, maken een vrij vroege datering zeer aannemelijk. De toren moet in een eveneens vrij vroeg stadium in tufsteen verhoogd zijn, waarbij de oorspronkelijke galmgaten gedicht werden. Of de beëindiging van deze zone in kanteelvorm de oorspronkelijke is of dat dit slechts de resten zijn van galmgaten moet in het midden worden gelaten, daar er geen duidelijke aanwijzingen voor één dezer opvattingen zijn. De balklaag die boven het steendikke gewelf lag, zou een juiste hoogte hebben voor bediening der kantelen, doch ook een klokstoel kan daar geplaatst geweest zijn. Het onderste gedeelte van de toren is opgebouwd uit tufsteen. De Romaanse galmgaten, oorspronkelijk met gekoppelde rondboogjes op deelzuiltjes, zijn kennelijk reeds vroeg dichtgemetseld met tufsteen, die in kleur en formaat verschilt van de oudere tufsteen, doch hetzelfde karakter heeft als de tufsteen die in het muurwerk oven de galmgaten gebezigd is. Het bovenste gedeelte van de toren is van baksteen. Aan de noordzijde zijn in de torenmuur verschillende stukken steen ingewerkt o.a. een stuk grauwacker, een langwerpige stuk rode zandsteen en een steen met een cirkelvormig verhoogde rand. Men vermoedt dat dit een wijwaterbakje is. Eén enkele versnijding verdeelt de toren in twee geledingen. Twee lage zware steunberen schragen de hoeken van de toren op het westen. Even boven het maaiveld valt in de noord-, zowel als in de zuidgevel een rondboog te bespeuren van de vroegere toegangen van de benedenruimte van de toren, die in onbruik zijn geraakt. In de noordzijde, boven de vroegere ingang is een dichtgemetseld rondboogvenster te zien, op gelijk niveau met de vroegere Romaanse venstertjes van het schip. De toegang aan de westzijde staat in een vrij hoge spitsboog nis van baksteen. Boven de ingang is een rechthoekige opening gevonden, die een toegang gevormd moet hebben van buiten af tot de ruimte boven het gewelf over de begane grond. Aan de zuidzijde van de toren is een marmeren zonnwijzer gevat tussen twee kleine rondboogvensters.

BOUWGESCHIEDENIS SCHIP

De schipgevels bestaan uit ruw tufsteenwerk. Aan de voet zijn ze hier en daar beklampt met baksteen. Vrij dicht tegen de westmuur is de volledige moet van een Romaans rondboogvenster te zien. In de zuidmuur van het schip is de helft van een gedicht Romaans venster te zien. Aan de noordzijde zijn de moeten van drie dezer oude vensters bewaard. De overige zijn vernield bij het inhakken van grotere rondboogramen met bakstenen omlijsting. De resten van het dwarspand

---

Hervormde Gemeente Hien en Dodewaard

bestaan uit baksteen. In 1920 zijn nieuwe noord- en zuidgevels gemaakt in Romaniserende stijl met vijf kleine aaneen gerijde rondboogjes op korte natuurstenen zuiltjes en venstertjes, met glas in lood. Deze verbouwing vond plaats na een indringend verzoek van het bestuur van het polderdistrict Neder-Betuwe. Deze wilde ter plaatse de dijk breder maken, echter zagen hiertoe geen mogelijkheid omdat het dwarspand van de kerk te ver in de dijk stak. Nadat het polderbestuur had toegezegd de kosten voor inkorten van het dwarspand voor haar rekening te nemen werd besloten de verbouwing uit te voeren. Toren, schip en koor zijn door pannen daken gedekt.

BOUWGESCHIEDENIS KOOR Uit het kerkarchief blijkt dat het koor van de kerk in 1705 geheel werd afgebroken, omdat dit deel van de kerk in vervallen toestand was geraakt, en de kerkenraad niet in staat was om het voor herstel benodigde geld bijeen te brengen. Daarvoor in de plaats worden tegen de kerk aan, drie kamers gebouwd. De middelste kamer wordt aan een chirurgijn verhuurd. In 1840 worden deze drie kamers weer afgebroken, en krijgt de kerk weer zijn koor terug. Het is een driezijdig gesloten koor van één travee. De kerk wordt bij deze gelegenheid van binnen wit gepleisterd. Na deze verbouwing mag Dodewaard weer zeggen een "kruiskerk" te bezitten.

BOUWGESCHIEDENIS CONSISTORIE

Tijdens de verbouwing van het koor in 1840 wordt er tevens een kleine consistorie aan de kerk gebouwd. Deze wordt geheel uit baksteen opgebouwd. Als in 1920 de beiden dwarspanden van de kerk worden ingekort wordt tevens de consistorie groter gemaakt. Uwendig is er daarna niets meer aan veranderd.

DE ROMEINSE GRAFSTEEN

Tot 1863 is in de zuidmuur van de toren een Romeinse grafsteen ingemetseld geweest. In dat jaar is deze grafsteen door de burgerlijke gemeente geschonken aan het Rijksmuseum voor oudheden te Leiden. Een getrouwe kopie van het origineel is sinds die tijd ingemetseld op de oorspronkelijke plaats. De steen is een uit kalksteen uitgehakt reliëf van 1,44 m hoog, 1,00 m breed en 12 cm dik. Midden in de bovenrand is een sirene afgebeeld. Dit is een figuur uit de Griekse mythologie, half mens half vogel. Deze sirene moet hier worden gezien als een ziele vogel, die tot taak had om de overledene te beklagen en te verzorgen. In de hoeken onder de rand ziet men twee naar elkaar toegekeerde leeuwenfiguren. Zij zijn zinnebeelden van waakzaamheid en van afwering van onheil. Het middenstuk vertoont een op een rustbank liggende figuur. Vóór het rustbed staat een kleine ronde tafel, waarop eetgerei ligt. Aan het voeteneinde staat een bediende met voor het lichaam de armen over elkaar geslagen. Op de grond staat een achtzijdige kruik. Het onderschrift luidt: M.TRAIANIV/GVMATTIVS. GAI/SIONIS F.VET. ALAE/AFROR. T. P. I. marcus traianus gumattius gaisionis filius alae afrorum testamento (of testamentitulum) poni iussit. vertaling: Marcus Traianus Gumattius, Gaisio's zoon, oudgediende (veteraan) van de ruiterafdeling van Afrika heeft bij testament deze grafsteen laten plaatsen. De overledene was van inheemse -germaanse of keltische afkomst. Daarop wijst zijn naam Gumattius en de naam van zijn vader Gaisio. Hij is in onze streken in dienst getreden van een ALA, een ruiterafdeling van de cavalerie van de Romeinse hulpstroepen, die een normale sterkte had van 500 man en oorspronkelijk geformeerd was in de provincie "Africa Proconsularis" (ongeveer het huidige Tunesië). Nadat Marcus Traianus Gumattius 25 jaar of langer in dienst geweest was, werd hij eervol ontslagen, en kreeg het Romeinse burgerrecht en wel onder keizer Marcus Ulpius Traianus (98-117 na Christus).

Dit valt af te leiden uit zijn voornaam Marcus en zijn familienaam Traianus. De voorstelling is niet die van een gewone maaltijd. Het is een grafteken, dat inhoudt, dat we hier een dode zien aanliggen op een bank aan een maaltijd in het dodenrijk. Men dacht zich het leven na de dood vaak als een ietwat schimmige voortzetting van het leven op aarde. Een erg grote kloof tussen het "hier en nu" en het hiernamaals werd niet aanvaard. De grafsteen is inmiddels al eeuwen bekend. In 1694 schreef Gisbertus Cuperus over dit opmerkelijke voorwerp. In 1758 schreef Hendrik Cannegieter over dit "Monumentum Dodewerdense expositum". De grafsteen dateert zeer waarschijnlijk uit de jaren

---

Hervormde Gemeente Hien en Dodewaard

omstreeks 100 na Christus. Het origineel is waarschijnlijk in de 11e eeuw, toen de toren gebouwd werd, daarin gemetseld. Op de marmeren plaat die aan de noordmuur in de torenkamer werd gehangen is te lezen dat het origineel in 1863 werd overgebracht naar Leiden.

INTERIEUR TOREN

Torenklok: In de "Navorscher 1876 op blz. 69 " is door Jan van Trier vermeld dat er in de toren van de kerk te Dodewaard een klok aanwezig moet zijn die in Nijmegen op 8 juni 1652 moet zijn gegoten. Deze klok is allang niet meer aanwezig. De in 1854 door het bedrijf Petit en Fritsen gegoten klok is door de Duitsers in de oorlog weggevoerd. De tegenwoordige klok is in 1957 door Bergen's Carillon-, toren luidklok- en torenuurwerk fabriek in Heiligerlee geplaatst.

Torenuurwerk: Het bijzondere uurwerk is geheel compleet en in 1754 gemaakt door klokkenmaker Goslink Rumpol en zijn zoon Hendrik uit Laren (GLD) in de Achterhoek. Zij waren gespecialiseerd in huisklokjes en maakte in hun leven maar drie torenuurwerken. Eén daarvan is dus te vinden in Dodewaard waar de heren waarschijnlijk het oude bestaande uurwerk nabouwden, gelet op de opstelling van uurwerk en slagwerk, die in elkaars verlengde liggen, en uit het gebruik van de vierkante tanden op de tandwielen. Beide zijn karakteristiek voor de periode van ongeveer voor 1700.

Dit unieke uurwerk dat de eeuwen doorstond is nog in goede staat aldus een rapport van een aantal jaren geleden na inspectie door leden van de stichting tot Behoud van het Torenuurwerk.

In de torenkamer aan de oostgevel hangt een fragment van een hardstenen grafzerk, waarop enkele uitgesleten gotische letters, een gedeelte van een wapen en een helm te onderscheiden zijn. De steen is 100x60 cm. Te lezen is slechts: (...DA) GHS - NAE- BELOKE - PAESDACH-STERF-GYR.... Het is waarschijnlijk dat dit de grafzerk is van jonkheer Dirk van der Horst, die in 1559 overleed.

INTERIEUR SCHIP

Tot de inventaris behoren vier kronen, uit 17^e eeuw, een preekstoellezenaar mogelijk van 1724 en een kaarsenhouder (17^e eeuw) op het voorlezersgestoelte.

KERKSTEMPEL

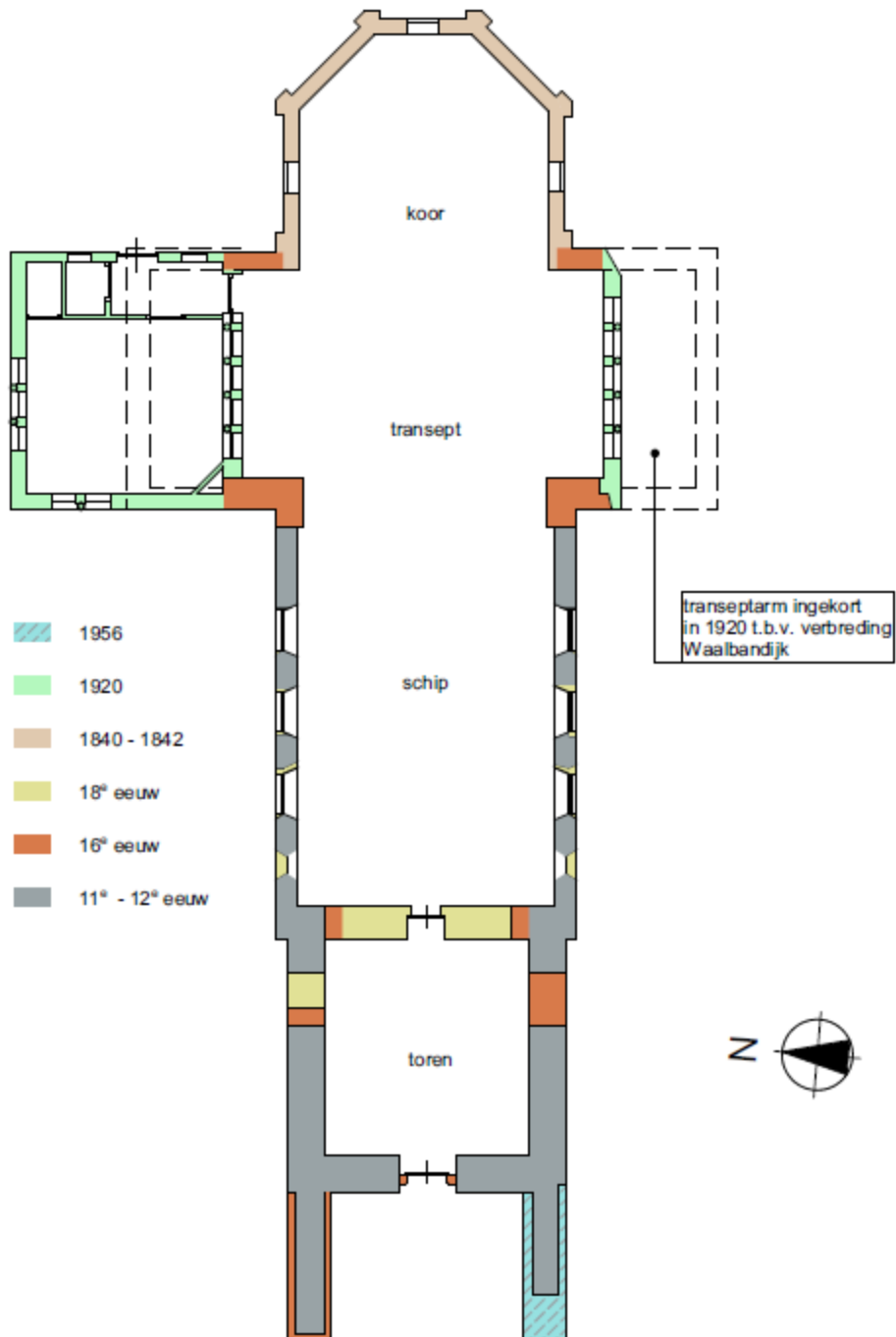
In de notulen van een kerkenraadsvergadering gehouden op 23 februari 1868 valt het volgende te lezen: "Door kerkvoogden is ten behoeve der kerkelijke gemeente aangeschaft een kerkelijk zegel, dragende tot randschrift de woorden: Herv. Gem. van Hien en Dodewaard, en in het midden het zinnebeeld van Geloof, Hoop en Liefde, voorgesteld door een opstijgende adelaar, een stand kruis en een in den bodem gehecht anker."

Scriba: H.J. de Haan
Matensestraat 68
6669 CJ Dodewaard
06-28442800
scriba@hervormddodewaard.nl
KvK-nummer: 76367568

Hervormde Gemeente Hien en Dodewaard

Project:	Dodewaardse kerk Waalbandijk 58 te Dodewaard	Projectnummer:	W-58
Opdrachtgever:	Hervormde Gemeente Hien en Dodewaard	Datum:	07-04-2020
Status:	Bestaande toe stand	Schaal:	1:200
Onderwerp:	Bouwgeschiedenis	Blad:	BT-21

De Haan Bouwadvies
T. 06-28442800

Matensestraat 68
6669 CJ Dodewaard

www.dehaanbouwadvies.nl
henk@dehaanbouwadvies.nl